

קראתי בכל לב

מיכל טיקוצ'ינסקי

קראתי בכל לב

קריאות בפרשת השבוע

עריכה: חיותה דויטש

ספריא

Michal Tikochinsky
I Call with All My Heart
Readings in the Weekly Parasha

מיכל טיקוצ'ינסקי
קראתי בכל לב: קריאות בפרשת השבוע

עורך אחראי: ראובן ציגלר
עורכת משנה: אפרת גרוס
הגהה: משה גרוס
כריכה: שמואל לעסרי
עימוד: רינה בן גל

© כל הזכויות שמורות למחברת, מיכל טיקוצ'ינסקי, 2022

הספר יוצא עם רישיון CC-BY-NC

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534
www.korenpub.co.il

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 4-337-526-965-978 ISBN

נדפס בישראל 2022 Printed in Israel

מוקדש באהבה
לאמי רות כהנא שתחי'
על המתקת הלימוד מגיל צעיר

תוכן העניינים

יז	הקדמת המחברת
יט	הקדמת העורכת

חומש בראשית

3	פרשת בראשית	וישלחהו מגן עדן
5	גשם	
8	שם קוד: "אדם"	
10	המוסר של למך	
14	פרשת נח	מחריב ובונה
16	משפטיזציה	
18	בושה	
22	פרשת לך לך	ואגדלה שמך
24	מארצך וממולדתך ומבית אביך	
27	אחד היה אברהם	
28	משפט ומשפחה	
32	פרשת וירא	"לא, כי צחקת"
35	אב ובנותיו	
37	בין שרה לאבימלך	
39	"הנני נתתי" – על מתנות ושאינן מתנות	
42	מידת סדום	
45	נציב מלח	
49	פרשת חיי שרה	מה' אישה לאיש
51	זורח השמש ובא השמש	

54.....	חוסר הקשבה.....	
56.....	בשיבה טובה.....	
59.....	קול מלחמה וקול שלום.....	פרשת תולדות
61.....	בכורה בנוזר עדשים.....	
63.....	יצחק בן אברהם.....	
66.....	של מי המים האלה?.....	
69.....	שער השמיים או רציף תשע ושלושה רבעים.....	פרשת ויצא
71.....	קפצה לו הדרך.....	
73.....	ויעש משתה.....	
76.....	לוז.....	
79.....	גל ומצבה.....	
83.....	מאבק וחרדה.....	פרשת וישלח
85.....	ישראל אף על פי שחטא.....	
87.....	פנים רבות לשליחות.....	
90.....	מעשה דינה.....	
94.....	חלומות ופשרם.....	פרשת וישב
96.....	"ויבא יוסף את דבתם רעה".....	
99.....	המלבוש היהודי – דיוקן יעקב וכתונת הפסים.....	
101.....	שני חלומות.....	
104.....	אמונה וביטחון.....	פרשת מקץ
107.....	בליעה.....	
109.....	חיפוש.....	
111.....	התוכנית הגדולה.....	
113.....	אהבה עזה כמוות.....	פרשת ויגש
115.....	העיסקה של יוסף.....	
118.....	אובדנו של בנימין.....	
120.....	כי עבדך ערב את הנער.....	
123.....	להתעורר מהחלום.....	
126.....	על החיים ועל המוות.....	פרשת ויחי
129.....	היאספו.....	
131.....	אפלויות.....	
133.....	דן ידין עמו.....	

חומש שמות

137.....	התגלות.....	פרשת שמות
140.....	ותתצב אחותו מרחוק.....	
143.....	וילך איש מבית לוי.....	
146.....	של נעליך מעל רגליך.....	
149.....	פרעה והחבית של דיוגנס.....	פרשת וארא
151.....	נס בתוך נס.....	
154.....	קל וחומר.....	
158.....	מהפכות.....	פרשת בא
	”ולכל בני ישראל היה אור”:	
161.....	מכת החושך כתיאטרון של סמלים.....	
163.....	פתיחות ומסירת מפתחות.....	
167.....	”שם שם לו חוק ומשפט”.....	פרשת בשלח
169.....	”אז ישיר”.....	
173.....	שני ארונות.....	
175.....	ידיו של משה.....	
178.....	המה יעלו בהר.....	פרשת יתרו
180.....	איסור נגיעה.....	
183.....	לא תעלה במעלות על מזבחי.....	
186.....	רציעה כמשל.....	פרשת משפטים
189.....	והא־לוהים אינה לידו.....	
191.....	”לא תאחר”: חיילי בדיל וכפתורים.....	
194.....	מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם.....	
198.....	אין עניות במקום עשירות.....	פרשת תרומה
200.....	סימני הובלה.....	
203.....	האבא שבא לביקור.....	
205.....	לא המעשה עיקר.....	
208.....	למי צלצלו הפעמונים.....	פרשת תצווה
211.....	לשבת זכור: זכור את אשר עשה לך עמלק.....	
212.....	מה לבש משה?.....	
216.....	זיכרון ומחיקה.....	
219.....	כי קרן עור פניו.....	פרשת כי תשא

221.....	אולטימטום	
225.....	איצטלות של טבע, של נס, ושל תחפושת	
228.....	ביום פוקדי ופקדתי	
231.....	אורות וכלים	פרשת ויקהל
233.....	ויכלא העם מהביא	
236.....	אבני שוהם	
239.....	חיים בצל מסע	פרשת פקודי
242.....	כאשר צווה ה' את משה	
244.....	שאו ידיכם קודש	

חומש ויקרא

249.....	ברית מלח	פרשת ויקרא
251.....	החובה לדעת את החוק	
253.....	ה' קורא לאדם	
256.....	מנחת חינוך	פרשת צו
258.....	שאריות, החמצות וקדושת הזמן	
260.....	כדי שלא לבייש	
264.....	בית המדרש של משה ואהרן	פרשת שמיני
267.....	התורה המדברת	
270.....	לשמחה מה זו עושה?	
274.....	"בדד ישב מחוץ למחנה"	פרשת תזריע
276.....	הקלות הבלתי נסבלת של היצירה	
279.....	ויצא הכהן מן הבית העמד דבר על חזקתו –	פרשת מצורע
280.....	על שינויים ודרכי התרחשותם	
281.....	תורת המצורע – פרטי הסיפור	
286.....	כיסוי וגילוי	פרשת אחרי מות
288.....	אכילת בשר	
291.....	עונש שמענו, אזהרה מניין?	
294.....	ולא תקלל חרש	פרשת קדושים
296.....	וחי בהם	
298.....	לא תיקום ולא תיטור	

302.....	"אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחר"	פרשת אמור
304.....	בן איש מצרי, בתוך בני ישראל	
307.....	המגדף – השתלשלותה של הלכה	
310.....	משפט אחד יהיה לכם	
313.....	מה נאכל	פרשת בהר
315.....	דייקנות	
319.....	הטוב, הרע והמקודש	פרשת בחוקותי
321.....	איש כערכו	

חומש במדבר

327.....	החלפה	פרשת במדבר
329.....	מזן השמיים הוא	
331.....	תפקידי הלוויים ולימוד תורה	
335.....	נתנה עינינו בשאינו ראוי לה	פרשת נשא
337.....	אשם גזלות	
340.....	איתמר	
343.....	תורה מזן הענן	פרשת בהעלותך
346.....	טלטלות	
349.....	זכרנו את הדגה – מדוע הם אינם שמחים?	
351.....	בדרך רחוקה	
355.....	תורה כטקסט או כאשת ברית?	פרשת שלח לך
358.....	הזהירות שלא להיזהר יותר מידי	
360.....	פערים גדולים מדי	
362.....	במוט בשניים	
366.....	אשת און בן פלת	פרשת קורח
368.....	מה ראה לשטות זו?	
370.....	מחאה הלכתית	
373.....	טענת קורח – טבע האדם וטבע הממסד	
377.....	חשיבות הציות	פרשת חוקת
379.....	זאת חוקת התורה	
383.....	"וכי נחש ממית?"	
385.....	ההספד החסר	

389.....	קללות וברכות, אפילו בהסתרה	פרשת בלק
391.....	כלחוך השור	
394.....	האתון האנושית	
397.....	משפחולוגיה	פרשת פינחס
399.....	השניים הנותרים	
402.....	סרח בת אשר	
406.....	החוויה הדתית	פרשת מטות
408.....	שאלות באתיקה	
411.....	בין משה ואלעזר	
415.....	הנוסע המתמיד	פרשת מסעי
417.....	שגגה, זרון ומה שביניהם	
420.....	עד מות הכוהן הגדול	

חומש דברים

425.....	עוג מלך הבשן	פרשת דברים
429.....	לא איש דברים אנוכי	
429.....	הרטוריקה ובעיותיה	
432.....	הואיל משה באר	
435.....	לא תגורו	
439.....	קול מתוך החושך	פרשת ואתחנן
441.....	ושבת עד ה' אֵלֹהֶיךָ	
444.....	כי היא חכמתכם ובינתכם	
448.....	ארץ זית שמן ודבש	פרשת עקב
450.....	ארבעים יום וארבעים לילה	
452.....	ביצה ותרנגולת	
453.....	משמעותה של החקירה הכפולה	
455.....	ויענך וירעיבך ויאכילך את המן	
458.....	עיר הנידחת	פרשת ראה
461.....	הפרוזובול וטכנאי ההלכה	
464.....	הענק תעניק	
466.....	עשר תעשר	
470.....	יצר עבודה זרה	פרשת שופטים

473.....	כי האדם עץ השדה	
476.....	עדים זוממים – המנגנון שקם על יוצרו	
479.....	עגלה ערופה	
481.....	צדק צדק תרדוף	
484.....	כי ייפלא – אחידות וגיוון בפסיקת הלכה	
488.....	ושכחת	פרשת כי תצא
492.....	מעשה באלמנה	
494.....	איפה ואיפה	
496.....	כי תידור נדר	
499.....	שתי נשים	
503.....	”הסכת ושמע” – על ’טקט’ בעבודת ה’	פרשת כי תבוא
505.....	השקיפה ממעון קדשך – מן השמיים!?	
507.....	קללות וברכות	
510.....	איסטניסיות רוחנית	
513.....	”לא נפלאת היא ממך”	פרשת ניצבים
516.....	מקווה ישראל ה’	
519.....	ברית רבת קומות	
521.....	ושבת עד ה’ א־לוהיך	
525.....	השירה הזאת	פרשת וילך
528.....	שני צדדים למטבע אחד	
530.....	עזה כמוות אהבה	
533.....	”כטל אמרתי”	פרשת האזינו
535.....	כי לא דבר רק הוא מכם	
539.....	פרידות	וזאת הברכה

הקדמת המחברת

שגרת ימיי מורכבת מלימוד והוראה של גמרא והלכה. הדרשנות ולימוד התורה שבכתב הם פינה נסותרת בתוכם. משלהי שנת תשע"א התחלתי לכתוב באופן שיטתי דברי תורה על פרשת השבוע ולפרסם אותם ברשת למנויי וידידי בית מורשה, שבו הייתי באותה עת ראשת בית המדרש לנשים. במבט לאחור, הספר הראשון שחיבר אותי לעולם של לימוד פרשיות השבוע היה ספרה של רבקה אליצור: **על אבות לילדים**. הסיפור הפותח שבו אברהם אבינו יוצא לשדה, מתפעל מן הטבע ותוהה: "מי ברא כל אלה" – הפעים אותי. מעולם לא חשבתי קודם לכן שהעולם קורא לנו לחקור אותו. חוכמתו של אברהם וויכוחיו המתוחכמים עם תרח אביו לימדו אותי את תורת הוויכוח והנצחנות, והעניקו לי השראה במציאת הכשל הלוגי בכל טיעון. תעוזתו ונכונותו להישרף בכבשן האש למען אמונתו, כבשו את ליבי. אגדות חז"ל בלבושן הפשוט היו עבורי מבוא לעולם של מחשבה יהודית, של גילוי וחקר וזרעו בי אהבה לתורה ואהדה ליצירה ולדרשה.

בגיל מבוגר קצת יותר, סביב שולחן השבת, היה אבי ז"ל חד לנו חידות מתוך רש"י על פרשת השבוע. החידות הללו היו עבורי אתגר מיוחד, וגרמו לי לפנות זמן גם בתוך הלחץ של ימי שישי לשבת להתכונן לחידון: לקרוא את פרשת השבוע מתחילתה עד סופה עם רש"י. אוצרותיו של רש"י חקוקים בי ומעורבים לעיתים עם דמותו המיוחדת של אבא ז"ל. בשנות התיכון (באולפנית בני עקיבא תל אביב) נהגתי לעיין בפרשת השבוע מדי בוקר, בין התפילה לתחילת השיעור הראשון. לאורך השנים צברתי שאלות, מחשבות ותמיהות, כל אלה מצאו את דרכם לתוך דברי התורה המונחים לפניכם, כשמצדם מחשבות ופתרונות שקיבצתי מתוך דברי הפרשנים המוקדמים והמאוחרים, מתוך לימודי הגמרא והמדרש וגם מן הספרות הכללית.

מראשית הדרך, התקינה ד"ר חיותה דויטש את דברי התורה שלי וערכה אותם בנדיבות. למדנו לעבוד זו לצד זו וגם את הספר הזה היא ערכה בתשומת לב, בחן ובחסד המיוחדים לה. הרב פרופ' יהודה ברנדס היה שותף להתגבשות דברי התורה בשנים הראשונות, העיר והאיר עליהם, ומדבריו הבאתי רבות. בעלי, ילדיי, אחי ואחיותיי ניהלו איתי דיונים פוריים בעקבות דברים שפרסמתי, וכך גם קוראים רבים שטרחו לכתוב להגיב ולשאול.

בשנים האחרונות התחלתי לפרסם את דברי התורה גם בעלון שבתון המתפרסם משבת לשבת. זו הזדמנות להודות מאוד למוטי זפט עורך שבתון על המקום המכובד שפינה לי בכמה החשובה הזו. דברי התורה המכונסים כאן אינם כל המצוי באמתחתי. בפני הקוראים הובאו רק חלקם ובע"ה חלק אחר יועלה לאתר ספריא ויהיה זמין שם לכל דורש.

תודה עמוקה אני חבה לאנשי ספריא ובראשם: דניאל ספטימוס, ליזי מרטיץ והרבנית שרה וולקנפלד, תלמידתי לשעבר, שתמכו בהוצאת הספר. בזכותם, ובזכות הרב ראובן ציגלר מהוצאת מגיד-קורן, הספר הזה זוכה לראות אור. תודה מיוחדת לאפרת גרוס מהוצאת מגיד-קורן על הבאת הספר לדפוס. תודה רבה גם לכל שאר צוות מגיד שטרחו בהכנת הספר, ובהם: אריה גרוסמן, רינה בן גל, שמואל לעסרי, משה גרוס ואביחי גמדני. ואחרונה חביבה, תודה לאמי היקרה רות כהנא הי"ו, שסיפורי האבות שקראה לי בחן ובנועם עדיין מתנגנים באוזני בקולה. ספר זה מוקדש לה.

מיכל טיקוצ'ינסקי

הקדמת העורכת

"מהו הבסיס לתוקף התחייבותם של הערבים בעסקת ממון קלאסית? מה תורמת לנו לשון הערבות?", החיבור בין ערבות משפטית רגילה לבין סיפור יהודה ובנימין בפרשת ויגש אופייני לדרכה של הכותבת.

הדרך שבה קורא אדם את פרשת השבוע היא מראה לעולמו. בדרשותיה של הרבנית מיכל משתקף עולם של אישה למדנית החובשת כבר שנים רבות את ספסלי בית המדרש ומלמדת נשים גמרא והלכה. עולם של עורכת דין המכירה מקרוב מאוד את עולם המשפט, וגם עולמה של אישה, רעיה ואם, בעלת עין רגישה לקריאת המציאות ויכולת להבחין ולהצביע על ניואנסים וניואנסי ניואנסים במפגש בין הפסוקים לנפש האדם.

את דרשותיה של הרבנית מיכל אני מכירה שנים רבות. כדי להבין ולנסח את ייחודו של הספר המקבץ אותן הייתי זקוקה לאותו מבט מן החוץ שמספקת העריכה, להתבונן על אוסף הדרשות שלפניכם כמכלול אחד ולהבין את גודל החידוש שיש בו. בקריאתה את הפסוקים ואת המדרש יוצרת המחברת תמונה שלמה, ססגונית וחיה של מציאות מוכרת ומקרבת פרשיות קדומות לעולמנו אנו.

סרה בת אשר היא דוגמה נהדרת: "סרה בת אשר", כותבת מחברת הספר בדרשה לפרשת פנחס, "זכתה למעמד של פוסקת הדור ויודעת ח"ן, יושבת ב'מועצת גדולי התורה' וממליכה מלכים בהבל פה". בתגובותיה, המתוארות במדרש, משתקף היגיון בריא: סרה מלגלת על הרעיון ש"טיפוס" העושה ניסים ואותות יזוהה כמשיח הגואל. רק השימוש בקוד המסור לה בסוד מבית יעקב אבינו, מזוהה אצלה כסימן מסימני הגאולה – ודברי משה רבינו על הגאולה הצפויה – אכן זוכים לאישורה ומתקבלים.

בדיון על העדים הזוממים בפרשת שופטים, מתארת המחברת מקרה פרדוקסלי שמביא המנחת חינוך, ובו מזימים שני ילדים שהפכו בני מצווה בראש חודש ניסן את עדותם של המעידים שראו לבנה בחידושה באותו ראש חודש עצמו. בהזמה זו הם שומטים כמוכן את מקור התוקף להיותם בני עדות – והלומד מוצא עצמו ב"לופ" למדני מבלבל ומשעשע כאחד. ב"מרכזם של שעשועים למדניים רבים" היא מעירה, "מצוירת סוגיית העדים הזוממים כתמונת מפלצת בולענית, וזו מתוארת בשפה למדנית – פלפולית". בכותבה, היא לא רק מתארת את הבעיות ומציעה להן פתרון בעזרת רוחב ידיעותיה, אלא גם מנסה להעניק לשאלות שמעוררת הפרשה פשר ומובן שיש בו עומק קיומי וחינוכי.

דוגמה מאפיינת נוספת היא דרשה יפהפייה לפרשת תרומה, שבה צועדת המחברת בעקבות המדרש, ומתארת את הקב"ה כאותו אב מתגעגע המורחק על כורחו מבתו שנשאה לאיש. "כדי לראותה הוא נאלץ ללכת לביתה החדש – הלוא הוא המשכן" היא ממשיכה, ומסרטטת את המהפך שחל במערכת היחסים של ה' וישראל עם הקמת המשכן, ואת בקשת ה"אב" להקצות לו "קיתון למגוריו, מעין חדר אורחים שמסדרים להורי הכלה כשהם באים להתארך".

בספרה של הרבנית מיכל שוכנים זה לצד זה הלכה ואגדה, פלפול תלמודי של הגרי"ז לצד דרשות ר' צדוק הכהן מלובלין והרב קוק. ישנים גם חדשים: פרשנים ראשונים לצד הוגים בני זמננו, יהודים ושאינם יהודים. קריאה שוטפת או אקראית בספר תפגיש את הקוראים בפסקה של הרש"ר הירש, ר' נחמן מברסלב, הנוירולוג אוליבר סאקס או הסופר דוד גרוסמן. תמיד מתוך מבט מרענן, תוך הצעת זווית מקורית ומחדשת. התחושה היא של עושר גדול, של תורת חיים, שהיא גם אמת וגם שעשוע.

זכות גדולה היא לערוך ספר אשר כזה ולסייע להביא לעולם מבחר מדרשותיה של אחת מתלמידות החכמים הבולטות בדורנו, שיש בו חידוש גדול מצד עצמו, ולא רק מצד זה שכתבה אותו אישה. אשריי שזכיתי, ואשרינו שזכינו.

חיותה דויטש

חומש בראשית

פרשת בראשית

וישלחו מגן עדן

פעמיים בפרשתנו האדם מגורש ומיטלטל ממקומו: בפעם הראשונה כאשר הקב"ה מגרש את האדם מגן עדן אחרי חטא האכילה מעץ הדעת; בפעם השנייה קין הוא שמגורש כאשר מתברר שהוא רצח את אחיו את הבל. כבר במקרה הראשון הקב"ה אינו עומד באזהרתו. הקב"ה הזהיר את האדם "כִּי בְיוֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת". אולם בפועל הוא מקבל עונש אחר. מעתה "בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם". הגירוש מגן עדן אינו העונש אלא מטרתו למנוע את האדם מלאכול מפרי עץ החיים. כלומר, מניעה והרחקה ולא ענישה.

התורה אומרת "וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֵּן עֵדֶן לְעַבְדְּךָ אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם. וַיִּגְרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים וְאֶת לֶהֱט הַחֵרֶב הַמַּתְהַפֶּקֶת לְשֹׁמֵר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים". הפסוקים הללו אינם מובנים בפשטם. נדמה שהקב"ה שלח את האדם באמתלה שיעבוד את האדמה מחוץ לגן עדן ולאחר שהאדם יצא ה' סגר את השערים ולא נתן לו לשוב. קודם הוא שולח את האדם וממנה אותו לשליחות מסוימת של עבודת האדמה שבחוץ ורק אחר כך הוא מגרש אותו.

האבן עזרא קורא את הפסוקים אחרת. לדעתו, כל "שילוח" הוא גירוש. כשם ששילוחין הם גירושיין. ולכן אין לומר שהקב"ה שולח את האדם לבצע שליחות מחוץ לגן עדן. אלא יש לומר ששני הפסוקים הללו מתארים את הגירוש. אולם, אם השילוח הוא גירוש ועונש לאדם, יש לבחון מדוע הוסיף הקב"ה עונש זה על עונשו הראשון, ולבחון את פשרו.

החזקוני מציע: "וישלחו – כדין רוצח בשגגה לפי כשהביא (כך במקור) הוא מיתה לעולם על אכילת עץ הדעת עדיין לא היה בו דעת ובינה". כלומר, שני עונשים הם על שני מעשים שונים: מוות על האכילה מעץ הדעת הראשון וגירוש על כך שהאדם המיט על כל ברואי העולם את גזרת המוות ודינו כרוצח בשגגה הנענש בגירוש ובטלטלה. הדברים מתיישבים עם עונשו של קין, שאף הוא נענש ב"פי תעבד את האדמה לא תספ תת פחה לך נע ונד תהיה בארץ". הצעת החזקוני משונה מעט, שכן העונש ניתן לנרצחים כשם שניתן לרוצחם, אך היא מרתקת מבחינת ההצעה לראות במעשהו של אדם הראשון רצח של אנשים שטרם נולדו. על פי החזקוני כל קיומנו בעולם הוא קיום מטולטל, בצל המוות. החיים בעולם הזה הם מאחורי שערים נעולים ומחוץ לבית.

התולדות יצחק אינו מסביר כך. הוא מפרש כפי שהצענו קודם, שהשילוח היה אכן יציאה למשימה. "כמי ששולח שליח לעשות איזה שליחות". לפי דבריו, הקב"ה אכן התחכם לאדם הראשון ואמר לו שעליו לצאת מגן עדן למשימה. האלשיך מסביר מהי אותה משימה. "צריך לדעת מה העבודה הזאת, האם לחרוש שלחו?". לאלשיך ברור שהאדם לא נשלח לעבוד את האדמה במובן הפשוט של חרישה וזריעה. שכן הקב"ה מצייץ מפורש שהאדם צריך לעבוד את האדמה אשר לוקח משם. כלומר, שיש עניין באדמה ולא בעבודה דווקא. האלשיך מציע שהקב"ה שלח את האדם להקריב לו קורבן לרצותו, וביקש ממנו שילך מגן עדן למקום כפרתו, הר המוריה, ושם יוכל לרצות את הקב"ה. כי ממקום כפרתו הוא נברא. ואחרי שהאדם יצא מגן עדן כבר לא הייתה לו דרך חזרה. כשם שאישה שנשלחה מן הבית – חדלו נישואיה להתקיים בפועל, מתן הגט הוא רק חיזוק ותיקוף לאובדן הזוגיות ולתומם של יחסי האהבה והקירבה.

פרקי בראשית הראשונים בוודאי משקפים ומציגים לפנינו את יסודות התיאולוגיה היהודית. רש"י מחדד זאת בהצביעו על הקושי שבפתיחת התורה בסיפורי הבריאה וסיפורי האבות. אילו הייתה התורה רק ספר חוקים ואתיקה היה ראוי לפתוח אותה בפרשת בא. אולם התורה היא קודם כול ספר האמונה שלנו ובה מוצגים יסודות המחשבה היהודית. מהפירושים הללו עולה שישנם שני אופנים להסתכל על מציאות קיומנו בעולם שלאחר גן עדן, שני אופנים להסביר את בריאת האדם ואת פשר קיומו. על פי האופן האחד אנו מורחקים ומוגלים, יושבי חושך וצלמוות. במובן מסוים האדם

מושלך לעולם. הוא נזרק אל מחוץ לדבר האמיתי ומגשש את דרכו באפלה. העולם הוא גורלו של האדם. האופן השני הוא לומר שאנו נמצאים כאן כדי למלא משימה של כפרה ותיקון. העולם הוא מקום כפרתנו. כל מכשול הוא הזדמנות לתיקון. והוא המקום שבו אנו יכולים לעבוד בו את עבודת ה' הנכונה. העולם הוא ייעודו של האדם.

גשם

המפגש שלנו עם פרשת בראשית מאפשר להתבונן מחדש בנקודת המבט האלוהית על הסדר החברתי הנכון. פרשת בראשית היא, במובן מסוים, "בית המרקחת", תנאי המעבדה של העולם, המצב ההיולוגי, הנקי, שבו כל דבר מצוי במקומו, השמש והירח במרום, המים התחתונים מופרדים מן העליונים, בעלי החיים מסודרים על פי משפחות, וכדומה. בפרשת בראשית ניתן למצוא את שלבי התכנון, אלו שהיו לפני המהפכות האנושיות והקלקולים או התיקונים שהאדם עוד יבוא ויערוך.

בנקודה אחת נערכת במפורש השוואה בין המצב הבריאתי ובין המצב שלאחר כניסת האדם לתמונה: מערכת המים וההשקיה.

בתחילת פרק ב נאמר "כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לְעֹבֵד אֶת הָאֲדָמָה". העובדה שהקב"ה אינו מוריד גשם תלויה איכשהו בהיעדרותו של האדם. אולם אין משמעות הרבר שהאדמה אינה מושקית במשך הזמן הזה. להפך, הפסוק העוקב מציין "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה" וגם "וַיִּנְהַר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהִשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן".

הופעת האדם מחייבת מערכת הפעלה מתאימה, התורה מניחה שבואו של האדם מחייב שינוי יסודי. אי-אפשר להשתמש יותר בהובלת מי נהר ובאירוי של מי תהום ונצרכת מעתה התערבות אלוהית. מעניין שהציפיה שלנו הפוכה, ולכאורה, דווקא בהיעדר אדם שיחפור מנהרות ותעלות על מנת להוליך את מי התהום או מי הנהרות אל האדמה, היינו מצפים מן הקב"ה להמטיר גשם. ולהפך – עם הופעתו, אפשר לוותר על מתת השמיים, ולסמוך על האדם שיבצע את עבודת ההשקיה.

המדרש מסביר את השינוי הזה כאילוץ וכסטייה מן התוכנית המקורית: "וחזר בו הקב"ה, שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלה". כלומר, הקב"ה

חשב מלכתחילה שהשקיית הנהרות והאד העולה מן הארץ היא השיטה הנכונה ביותר להשקיה, אך הוא נדחק לסגת לתוכנית חלופית. המדרש גם מביא ארבעה טעמים למהפכה זו:

רב חנן דציפורין בשם ר' שמואל בר נחמני,
מפני ד' דברים חזר בו הקדוש ברוך הוא שלא תהא הארץ שותה אלא
מלמעלן,
מפני בעלי זרוע,
ובשביל להדיח טללים רעים,
ושיהיה הגבוה שותה כנמוך,
ושיהו הכל תולים עיניהם כלפי למעלה
הדא הוא דכתיב: (זהו שנאמר) לשום שפלים למרום (איוב) (בראשית
רבה, יג).

על פי המדרש, רק אחת מהסיבות לשינוי תלויה בהנהגת בני האדם, כעולה מן הפסוקים. "מפני בעלי זרוע" – כשהמים מצויים באדמה יהיה מי שיאגור אותם בשטחו, שימנע אותם מאחרים וידאג לעצמו בלבד בכוח הזרוע. על כך נוספו טעמים אחרים המבטאים את יתרון הגשם על פני ההשקיה התחתית. לכאורה, ללא קשר לנאמר בתורה: "שיהיה הגבוה שותה כנמוך" – שיטת ההשקיה באמצעות נהרות גורמת למים לחלחל ולזרום למקומות הנמוכים. עובדה זו נותנת יתרון ועדיפות לאזורים הללו על פני המקומות הגבוהים. הגשם, לעומת זאת, יורד ומשקה באופן שווה בכל מקום. "בשביל להדיח טללים הרעים" – הגשם משפר את האיזון האקולוגי. הוא מטהר את האוויר ומסלק מזיקים מן הצמחים. השקיה תחתית רק מרווה את האדמה אך אינה פועלת על מרחבים נוספים. "ושיהו הכל תולים עיניהם כלפי מעלה" – מאגרי המים שביבשה יוצרים תחושה מדומיינת שאיננו נזקקים לחסדי ה'. הורדת הגשם משמיים מעוררת את בני האדם מושפלי המבט להרים את עיניהם לשמיים. כשהאדם מרים את ראשו ומצפה למתת שמיים הוא חש את התלות הקיומית בבורא עולם.

אם כן, לגשם יש ערך במיתון הטבע בכללותו וביצירת איזונים בתוכו: במיתון הטבע האנושי ויצירת שוויון בין החסון והכוחני לחלש; במיתון

אי־השוויון הטופוגרפי בין "נמוך וגבוה"; ביצירת שיפור בנזקי הבלאי של העולם "טללים הרעים"; וביצירת איזון בין אדנותו של האדם על הטבע לבין הופעת א־לוהים כתמונת המראה של האדם.

את סגולתו של הגשם לייצר איזונים בטבע אנו קולטים בחושים, אך המדרש קשר את הרעיון לפסוקים בפרשתנו ומשליך מהם על מערכות נוספות: מה שיוצר איזון אקולוגי באוויר ובמים יוצר גם שוויון בין בני האדם ואף איזון ראוי בין חומר ורוח.

העיקרון הזה, שחיי הרוח שלנו ומערכות היחסים בין בני האדם הם תמונת מראה של הטבע ופועלים באמצעות אותן מערכות, הוא עיקרון יסודי שחז"ל הציבו לנגד עינינו במדרש הזה. מן העיקרון ניתן להסיק שכל דבר שאנו מגלים במעבדה כתופעת טבע אפשר לראות בו גם משל להתנהגות האנושית והבין־אישית, וליחסי אדם וא־לוהים. תרכובות ותערובות אינן רק ממצא כימי, והן תקפות גם בעולם הרוח. התיאור הפיזיקלי של קיומן של אנרגיות איננו מוגבל לאוצר הנולד מכוחם של תנועה וגובה בלבד. אנו מזהים אותו לאחר טעינה של שנת לילה בבני האדם, ואנו מזהים אותו בהתחדשותם של כוחות רוחניים שונים בחלוף הזמנים והעיתים. כוח המשיכה פועל לא רק על עצמים ובאמצעות כוח הכבידה, הוא חל על בני אדם וביניהם, והוא חל בין האדם לבוראו וביחס שבין הנשמה והגוף. תורת הרשתות מתארת רשת של קווי חשמל כשם שהיא מתארת קשרים במוח, קשרי תחבורה וקשרים חברתיים. מערכות קשרים בין בעלי חיים מלמדות אותנו לא מעט על המערכות המקבילות אצל האדם. על הנהגה והובלה ועל לכידות ומבנים חברתיים. ומכאן גם השראה על קיומם של הבדלים בעבודת ה' בין ציבור ליחיד.

אבל המשמעות העמוקה של המדרש היא שהעולם עובר מהפכות ותמורות מרובות, כולן בעצתו העמוקה של הבורא ובכוונת מכוון שמטרתה לשמור על שיווי משקל בעולם. שיווי משקל זה נחוץ לא רק בטבע וכחלק מן הצורך לשמרו או להתאימו להתפתחות האנושית. תגובה גאולוגית, תנודת חומרים ושינוי במערכות היחסים בין אנשים, הם כולם משל להתרחשות המרכזית של שינוי בדרכי הופעת ה' בעולם.

"ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ" (תענית

ט ע"ב).

שם קוד: "אדם"

מפלצת הספינקס שישבה בשערי תבי התירה לעבור רק למי שידע לפתור את חידתה: מהו היצור שבתחילה הולך על ארבע לאחר מכן על שתיים ולבסוף על שלוש. מי שפתר את החידה והציל את העיר היה אדיפוס שקבע כי התשובה לחידה היא "אדם" – בראשית ימיו זוחל על ארבע, בבגרותו צועד על שתיים ובזקנותו נשען על מקל. פתרונו של אדיפוס גורם למות הספינקס, נפילתה של מפלצת הספינקס באמצעות הקוד "אדם" מסמלת את נפילת האלים וכניסת האדם לתפקיד השליט.

על פי הספינקס האדם הוא גל סינוסי: מתחיל מלמטה, עולה ושוב יורד. האדם מתחיל את חייו בזחילה, בשלב מאוחר יותר – נעמד על רגליו ומשם כושל וקורס חזרה למצבו הכפוף הראשוני. האדם כגל הוא תקוות שוא חולפת. דווקא מי שיכול היה להישיר מבט אל הארעיות האנושית, אדיפוס, ניצח את בן האלים. החולשה מקנה לאדם את כוחו.

הניסיונות לתאר את האדם בדרך מיתית שתתאר את מהותו ואת הקונפליקט שבתוכו הוא נתון, מרובים מאוד. על פי התיאוריה האבולוציונית נולד האדם מהכלאה של אבות קדמונים שבחלקם אינם אנושיים ושייכים למינים שונים. ההתפתחות האנושית מתגוננת ומתחזקת על פי התיאוריה האבולוציונית. במידה מסוימת, שלטון האדם מובטח לא בגלל ארעיותו אלא בגלל שהוא פיתח יכולת הישרדותית והשתמש בתבונה כדי לפתח תקשורת, אינטלגנציות שונות להבנת המרחב ולמיפוי ועוד. לפי התיאוריה הזו, הכוח והעליונות האנושית היא סוד קסמו של האדם.

האדם כתופעה בראשיתית נדון בסוגיה במסכת סנהדרין שבה הוא מוצג בדרכים אחדות. יש מהחכמים שתיארו אותו בממדים מיתיים ממש, למשל רב יהודה בשם רב סבור שאדם הראשון מילא את כל החלל:

אמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה, שנאמר "למן היום אשר ברא אֱלֹהִים אִדָּם עַל הָאָרֶץ וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם" (ועד קצה השמיים), כיון שסרח – הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו, שנאמר "אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה" (חגיגה יב ע"א).

אומנם, לפי זה יש לומר שלאחר החטא התמעט האדם והגיע לממדים המוכרים לנו.

לדעת רבי אלעזר אדם הראשון היה גבוה ורם וכשעמד על הארץ ראשו נשק לרקיע. גם כאן ברור שבסופו של דבר בגלל החטא התמעט לגודלו המוכר לנו היום:

אמר רבי אלעזר: אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה, שנאמר, למן היום אשר ברא אֱלֹהִים אדם על הארץ ולמקצה השמים עד קצה השמים, כיון שסרח – הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו, שנאמר "אחור וקדם צרתני" וגו' (סנהדרין לח ע"ב).

נראה שלדעת רבי אלעזר האדם הוא בעל יכולת לשלב כוחות עליונים עם הבנה של המציאות. שתי רגליו היו מונחות על הקרקע אבל ראשו הגיע לשמיים. יכולותיו היו מפעימות מבחינת יכולת הראות למרחק, החיבורים בין רוח וגשם והחיבור בין גבוה ונמוך.

לדעת רבי יהודה בשם רב האדם שלפני החטא לא הותיר מרחב פנוי. הוא מילא את החלל כולו בנוכחותו. חשיבותו ומרכזיותו של האדם בכריאה היו כה בולטים ובלתי מעורערים שכך נדמה האדם המשתקף לעינינו מתחילת פרשת בראשית.

הדגש של רבי יהודה הוא על מרכזיותו של האדם ואילו הדגש של רבי אלעזר הוא על יכולותיו המרשימות. המשותף לשתי הגישות הללו הוא התחושה שהאב הקדמון הנכבד איננו זהה לנו בצורתו, בקומתו ובתבונתו אלא הוא מייצג דמות נשגבה, הקרובה יותר לצלם אֱלֹהִים, דמות רוחנית יותר ובולטת הרבה יותר על רקע המציאות של החיים על פני כדור הארץ. אותו אדם עצמו הצטמצם ברוחו, בממדיו וכיכולותיו וכך נוצר האדם שלפנינו.

האדם, אם כן, הוא תוצר של פוטנציאל אינסופי הטמון בו. לא היותו בן חלוף, ולא התפתחותו ויתרונותיו המוחשיים הם הנותנים לו את שלטונו, אלא דווקא הידיעה שהוא מסוגל ליותר.

במה חטא אותו אדם ראשון שגרם לו להתמעט?

לשאלה זו ניתנות שלוש תשובות. הראשונה של רבי יהודה בשם רב: "אדם הראשון מין היה", השנייה של רבי יצחק: "מושך בערלתו היה" והשלישית של רב נחמן: "כופר בעיקר היה". כל ההצעות משונות במידה דומה. לפי הפירוש הראשון הוא נאשם במינות, כלומר, שליבו נטה מן הקב"ה למחשבות זרות. לפי הפירוש השני (המניח שהאדם נולד מהול או

שה' מל' אותו) הוא נאשם בכך שמשך בערלתו וניסה להסוות את בריתו עם ה'. לפי הפירוש השלישי הוא כפר במציאות ה'. שלוש ההצעות קשות להבנה: הרי אדם הראשון הסתובב בגן עדן, שוחח עם הקב"ה ולא היה לו ממי להסתיר את בריתו עם ה'. האם הוא זה שלא חש בנוח עם ההזדהות עם הבורא? האם רצה לברוח מהקשר איתו וזיהה בעולם אפשרויות שאינן מחייבות הכרה בו?

נראה שחכמים מבקשים לומר כאן, כי הקשיים והאתגרים האמוניים אינם קשורים כלל ועיקר לנוכחות זרים. שורשם נטוע דווקא בסתירה שיש באדם בין היותו נוצר ובין היותו צלם א־לוהים. הקונפליקט בין שני הפנים יוצר חוסר הלימה וזרות לא מבוררת. השייכות לשמיים ולארץ בעת ובעונה אחת, היכולת להיות בכל מקום ובכל זמן איננה מאפשרת בידול של האנושיות. התמעטותה במדרש אפשרה לאדם להאמין. העוצמה שהייתה מתחילה באדם פחתה כדי שהאדם יוכל לראות את גדולתו של הקב"ה. לא הארעיות היא יסוד כוחו של האדם ולא עוצמתו הטבעית והביולוגית אלא הקונפליקט שבין שני אלו, בין מה שבפועל ובין מה שבכוח, בין "אֶנְכִי עֶפֶר וְאֶפֶר" ובין "בשביילי נברא העולם".

המוסר של למך

וַיֹּאמֶר לְמֶךְ לְנִשְׁוֹ
 עֶדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוּלִי
 נָשִׁי לְמֶךְ הָאֵזֶנָה אִמְרָתִי
 כִּי אִישׁ הֲרַגְתִּי לְפִצְעֵי וַיֵּלֶד לְחַבְרָתִי.
 כִּי שִׁבְעֵתִים יָקָם קַיִן וְלְמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה.

למך מספר לנשותיו סיפור. הוא מבקש שהן תאזנה לו, חורז את דבריו ומספרם בלשון השירה, אולם תוכן הדברים חידתי ואינו מובן. לפניית למך לנשותיו המפרשים מציעים מספר כיוונים, אחד מהם הוא שהוא מתנה את צרותיו בעקבות הבחירה בנישואין עם שתי נשים.

אך האפיק הפרשני המרכזי הוא שלמך מבקש לשכנע את נשותיו לחזור לחיים משותפים ולחיי אישות איתו, שכן הן מסרבות לכך ומורדות בו. הנימוק להתנהגותן הוא הידיעה שהבנים שיוולדו להן עלולים למות

כעונש על רצח קין על ידי למך, ועל כן אין הן רואות טעם להשקיע בבניית העתיד.

ויש פירוש נוסף בכיוון דומה: סרבנותן של נשות למך קשורה בהבנתן את מה שצופן העתיד, אבל לא מעשיו של למך הם הגורם לעתיד הבעייתי, אלא ידיעה מוקדמת שהייתה להן על המבול העתיד להתרחש, המבול ישמיד ויכלה את כל היקום ויחד איתו את צאצאיהם, על כן ביקשו להימנע מפרייה ורבייה:

תבען לתשמיש,

אמרו לו: למחר המבול בא, נשמע לך ונהיה פרות ורבות למארה ורביה ולהוליד תולדות שגורלם נגזר? (בראשית רבה, כג).

הידיעה על העשוי להתרחש בעתיד הגיעה אליהן באמצעות אצטגנינים, ידע שהיה מפותח בזמנו. כפי שמבואר במדרשים וכפי שמתאר מאוחר יותר ר' יוסף בכור שור בפירושו:

ולוי נראה כי בימים ההמה היו חוזים וחכמים שהיו יודעים שיבוא מבול בימי בני למך, כי לא תמצא בבני למך תולדות, כי טבעו הם במבול, והיו שומעות נשי למך כך, והיו רוצות לפרוש הימנו, כי אומרות: למה נלד לרוח ולהבל ונסבול עצבון הריון ולידה וגידול – בנים.

בדברי חז"ל והמפרשים נזכר לא פעם השימוש באיצטגנינות החוזה את העתיד, על מנת לתכנן את העתיד בדרך שתעקוף את הגורל או תנצל ותטה אותו. אברהם אבינו ידע על פי האיצטגנינים שלא יוליד, יעקב אבינו ידע שמבני יוסף – אפרים ומנשה – עתיד לצאת ירבעם בן נבט ורצה להימנע מלברכם. אשת פוטיפר פיתתה את יוסף כי ראתה באצטגנינות שעתידה להיכנות מיוסף ולא הבינה שיוסף עתיד לשאת את בתה אסנת. אצטגניניו של פרעה ידעו באיזה יום יוולד מושיעם של ישראל, וכן ידעו שהוא עתיד ללקות במים ומשום כך נגזרה גזרת ההשלכה ליאור. קורח חשב שיינצל מעונש כי ראה שמבניו ייצא שמואל ששקול כנגד משה. בלק באיצטגנינותו ראה שמבני ישראל עתיד לצאת מי שיילחם במואב ועל כן שכר את שירותי בלעם לקללם. שאול הציל את אגג כי ראה שמזרעו עתיד לצאת זרע כשר, ר' עקיבא ידע על פי האיצטגנינים שבתו תמות ביום חופתה ועוד.

האיצטגנינות מבוססת על קריאה מדויקת של מערכת הכוכבים והשפעותיהם על האדם. הרמב"ם שלל זאת, אבל הרמב"ן ואחרים סברו שיש בכך ממש. גם לדעות אלו תפיסת האיצטגנינות בעולם היהודי שונה מזו המקובלת בין אומות העולם. גם אם האיצטגנינות מבוססת מדעית, הרי שאין חשיבות לשאלה מה העתיד צופן, חשוב מה ה' רוצה שיקרה. אל לנו לשבש את תכניותיו של הקב"ה או להתחכם להן.

לאור זאת, השימוש באיצטגנינות באופן כללי מבטא התחכמות על פני הליכה בתלם והוא מפגין חוסר אמונה וחוסר יכולת להתמקד ברצון ה' בלבד. מפתיע מאוד שתשעה דורות לאחר הבריאה ושמונה דורות לאחר הגירוש מגן עדן, בני האדם כבר מבקשים דרכים לעקוף גזרות שמיים וזוממים תחבולות שבעזרתן יוכלו לנהל את העולם. נראה שמאז הגירוש מגן עדן, מערכת היחסים שבין האדם וה' השתנתה. קין והבל עוד מקריבים קורבנות, ביטוי לצורך בקירבה. לאחר רצח הבל איננו שומעים על הקרבה נוספת לה' ואיננו פוגשים את הקב"ה בשיח עם האדם. הנתק הזה הופך במרוצת הזמן ל"מלחמה קרה" וה' נעלם מדברי הימים. אובדן האמון הזה בא לידי ביטוי בדבריהן של עדה וצילה, הסיבה לכך עשויה להיות המוות הכפול של קין ותובל קין באותה תאונה מצערת, מוות שמדגיש את החידלון של האדם מול הבורא ואת הצורך להתמודד מולו כיריב.

חוסר האמון נראה הדדי, עד נח איננו שומעים על התפעלות של הקב"ה מאדם כלשהו, למעשה אהדתו לנח בולטת ומטעימה את יחסו אל בני הדורות שקדמו לו.

המאבק הסמוי הזה על שליטה בחיי האדם הוא נושא שירו של למך. את שירו של למך ניתן לקרוא לא (רק) כמדבר על המקרה הספיציפי שאירע לו, אלא כמשל, כמסה הגותית נגד הניהיליזם ובעד הפריון וההשקעה בעתיד. מסה המתנגדת להתחכמות היתרה שבה לוקה הדור והאדם בכלל. למך קובע שתרכות שמרוכות בעצמה ובגורלה היא תרכות שמחסלת את מורשת האבות – "כִּי אִישׁ הֲרַגְתִּי לְפָעֵי", ומוותרת על הוולדות – "וַיֵּלֶד לְחַבְרָתִי". הריגת ה'אב' ורצח ה'נער', אומר למך, אינם משיגים דבר, כי אם פצע וחבורה בלבד. האדם נועד להיות חולייה בשרשרת הדורות, שרשרת המוסרת את ערכי אֵלֹהִים המבוססים על חשיבות הפרייה והרבייה ועל מילוי צו אֵלֹהִים. אדם הנלחם בה', הבוחר לו נתיב כוכבי משלו, הורג את אבותיו ואף את דור העתיד ומשועבד לעצמו, הוא אומנם מקריב את העבר והעתיד אבל אינו זוכה גם להווה (ראו: פירוש הרש"ר הירש לתורה).

פרשת בראשית

תפקידנו בעולם לעשות את המוטל עלינו מבלי להכנס לחשבונות של שמיים, "בהדי כבשי דרחמנא למה לך?". אין לנו אלא לעשות, לפעול, לקדם ולהתפלל ולזכור – שערי דמעות לא ננעלו.